

VEREJNÝ OCHRANCA PRÁV

Mimoriadna správa verejného ochrancu práv o skutočnostiach nasvedčujúcich závažnému porušeniu základných práv a slobôd konaním niektorých orgánov

Národnej rade Slovenskej republiky predkladá:
verejná ochrankyňa práv JUDr. Jana Dubovcová

Bratislava august 2013

P R E D L O Ž E N I E

Týmto využívam svoje právo ustanovené v zákone č. 564/2001 Z. z. o verejnom ochrancovi práv v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o verejnom ochrancovi práv“) a Národnej rade Slovenskej republiky týmto

p r e d k l a d á m

podľa § 24 zákona o verejnom ochrancovi práv „Mimoriadnu správu o skutočnostiach nasvedčujúcich závažnému porušeniu základných práv a slobôd konaním niektorých orgánov“ spojenú s návrhom, aby bola prerokovaná na najbližšej schôdzi národnej rady.

Podľa § 24 zákona o verejnom ochrancovi práv „Ak verejný ochranca práv zistí skutočnosti nasvedčujúce, že porušenie základného práva alebo slobody je závažné alebo sa týka väčšieho počtu osôb, môže predložiť národnej rade mimoriadnu správu.“

Zistila som skutočnosti nasvedčujúce tomu, že konaním niektorých orgánov došlo a dochádza nielen k závažnému porušeniu základných práv a slobôd, ale aj to, že porušenie sa týka väčšieho počtu osôb a z nich aj veľkého počtu maloletých detí, najmä rómskej národnostnej menšiny, a to ma viedlo k vypracovaniu tejto mimoriadnej správy pre národnú radu a k postupu podľa už citovaného zákonného ustanovenia.

JUDr. Jana Dubovcová

verejná ochrankyňa práv

Mimoriadna správa

**o skutočnostiach nasvedčujúcich závažnému porušeniu základných práv
a slobôd konaním niektorých orgánov, spojená s návrhom na jej
prerokovanie na najbližšej schôdzi národnej rady**

OBSAH

Návrh na prerokovanie mimoriadnej správy na najbližšej schôdzi národnej rady.....	5
K predloženiu mimoriadnej správy.....	6

O skutočnostiach nasvedčujúcich porušeniu základných práv a slobôd konaním niektorých orgánov.....

7

1. Právo na vzdelanie.....	7
2. Právo na nedotknuteľnosť obydlia.....	11
3. Odporúčania.....	16
4. Záver.....	18

Príloha: Správa verejnej ochrankyne práv o uplatňovaní práva na vzdelanie detí/žiakov príslušníkov rómskej národnostnej menšiny so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami

Návrh na prerokovanie mimoriadnej správy na najbližšej schôdzi národnej rady

Týmto predkladám podľa § 24 zákona o verejnom ochrancovi práv

n á v r h,

aby mimoriadnu správu, ktorej súčasťou je aj tento návrh, Národná rada Slovenskej republiky prerokovala na svojej najbližšej schôdzi.

Podľa § 24 zákona o verejnom ochrancovi práv „Ak verejný ochranca práv zistí skutočnosti nasvedčujúce, že porušenie základného práva alebo slobody je závažné alebo sa týka väčšieho počtu osôb, môže predložiť národnej rade mimoriadnu správu. Súčasťou mimoriadnej správy môže byť aj návrh, aby bola prerokovaná na najbližšej schôdzi národnej rady.“

Dôvodom tohto môjho návrhu, aby národná rada mimoriadnu správu prerokovala na najbližšej schôdzi je, že som zistila skutočnosti, ktoré nasvedčujú tomu, že porušenie základného práva alebo slobody je aj závažné, aj sa týka väčšieho počtu osôb. Týka sa aj veľkého počtu maloletých rómskych detí, a tento stav porušovania základného práva na vzdelanie má dlhodobý a pokračujúci charakter.

Považujem za potrebné, aby správa bola prerokovaná na najbližšej schôdzi národnej rady aj z dôvodu závažnosti zistení a aj preto, aby sa mohli bez zbytočného zdržiavania uskutočniť opatrenia, ktoré zlepšia prístup k vzdelávaniu už tých detí, ktoré majú nastúpiť do školy po prvýkrát od septembra 2014, teda v školskom roku 2014/2015. Týmto deťom totiž práve teraz začal plynúť objektívne limitovaný čas určený na ich predškolskú prípravu. Podľa mojich zistení, práve kvalita predškolskej prípravy detí je jeden z rozhodujúcich faktorov, ktoré majú vplyv na možnosť ich prístupu ku všetkým stupňom školského vzdelania.

Bratislava 16. augusta 2013

JUDr. Jana Dubovcová

verejná ochrankyňa práv

K predloženiu mimoriadnej správy

Verejný ochranca práv sa, ako nezávislý orgán, podieľa na ochrane základných práv a slobôd fyzických osôb a právnických osôb pri konaní, rozhodovaní alebo nečinnosti orgánov verejnej správy, aj niektorých orgánov verejnej moci spôsobom a v rozsahu ustanovenom zákonom, ak je ich konanie v rozpore s právnym poriadkom alebo princípmi demokratického a právneho štátu. **Jeho preskúmavanie je preto vecne zamerané na preskúmavanie postupov týchto orgánov nielen z formálneho právneho hľadiska dodržiavania právneho poriadku, ale preskúmava ich postup z materiálneho právneho hľadiska, teda či nimi aplikovaný postup je v súlade aj s princípmi demokratického a právneho štátu, a či ním môže byť (bol) spôsobený zásah do základného práva a slobody osoby.**

Pri napĺňaní pôsobnosti verejného ochrancu práv som, v priebehu roka 2013 náhodne a nezávisle od seba, prostredníctvom Kancelárie verejného ochrancu práv, preskúmavala postup orgánov, ktoré pôsobia v rozdielnych oblastiach a ich činnosť, ktorú som preskúmavala, spolu priamo nesúvisí. Aj keď boli z rozdielnych oblastí a ich činnosť vzájomne priamo nesúvisela, prieskum ukázal, že mali spoločného menovateľa v tom, že ich postup v preskúmaných veciach sa týkal najmä Rómov.

Dôvodom na predloženie tejto mimoriadnej správy národnej rade sú výsledky týchto prieskumov. Štát sa zaviazal poskytovať základným právam a slobodám všetkých osôb, prostredníctvom svojich orgánov, najvyššiu možnú ochranu. Z hľadiska napĺňania tohto záväzku štátu považujem zistené skutočnosti za závažné a za znepokojujúce, a preto som sa rozhodla o nich informovať v mimoriadnej správe národnú radu. Som presvedčená o tom, že je v záujme občanov Slovenskej republiky, aby sa s týmito zisteniami národná rada zaoberala bezodkladne.

Okrem konštatovaného porušovania niektorých základných práv bližšie neidentifikovaného väčšieho počtu fyzických osôb, najmä Rómov pochádzajúcich zo sociálne znevýhodneného prostredia, sú dôležité aj zistenia o účelovom prístupe orgánov k právnemu poriadku. Takýto postup nie je nikdy v súlade s princípmi demokratického a právneho štátu. Ani vtedy nie, ak by sa v konkrétnom prípade mohol zdať účinný a účelný. Skrýva v sebe nebezpečenstvo možnosti zneužitia moci.

Základné práva občanovi nedaroval, ani mu ich neurčil, štát. Základné práva sa odvodzujú od prirodzenej dôstojnosti ľudskej bytosti a patria jej. Sú nescudziteľné, neodňateľné a nepremlčateľné a štát sa zaviazal dodržiavať ich a ochraňovať prostredníctvom svojich orgánov. To práve moc štátu pochádza od občanov. Občania ju vykonávajú prostredníctvom svojich volených zástupcov, prostredníctvom národnej rady, od ktorej je odvodená právomoc ostatných orgánov štátu. Preto túto mimoriadnu správu, v ktorej uvádzam zistené skutočnosti, z nich vyplývajúce závery a odporúčania, **predkladám národnej rade.**

O skutočnostiach nasvedčujúcich závažnému porušeniu základných práv a slobôd konaním niektorých orgánov

1. Právo na vzdelanie

Prieskumom, ktorého výsledky sú uvedené v úplnom znení v prílohe tejto správy, boli potvrdené tieto skutočnosti o uplatňovaní práva na vzdelanie

- **špecifikom výchovno-vzdelávacej štruktúry** Slovenskej republiky je akceptácia špeciálnych výchovno-vzdelávacích potrieb ako požiadaviek na úpravu podmienok, obsahu, foriem, metód a prístupov vo vzdelávaní dieťaťa alebo žiaka, ktoré vyplývajú z jeho zdravotného znevýhodnenia, z nadania alebo z jeho vývinu v sociálne znevýhodnenom prostredí;
- **deti so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami** sú podľa § 2 zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „školský zákon“) **aj deti alebo žiaci zo sociálne znevýhodneného prostredia**, ktoré vzhľadom na sociálne, rodinné, ekonomické a kultúrne podmienky nedostatočne podnecuje rozvoj ich mentálnych, vôľových, emocionálnych vlastností, nepodporuje ich socializáciu a neposkytuje im dostatok primeraných podnetov pre rozvoj ich osobnosti;
- **výchova a vzdelávanie detí so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami** sa podľa školského zákona uskutočňuje v špeciálnych školách alebo v špeciálnych (špecializovaných) triedach alebo v ostatných školách spolu s ostatnými deťmi, s využitím špecifických metód a foriem.

Výsledky výskumov viacerých domácich i zahraničných mimovládnych inštitúcií a medzinárodných organizácií viac ako desať rokov opakovane poukazujú na nedostatky vo fungovaní tohto výchovnovzdelávacieho systému, na podozrenie z pretrvávajúcej diskriminácie najmä rómskych detí a na to, že systém je nastavený tak, že tieto deti sú v skutočnosti po zaradení do špeciálnej triedy/školy vylúčené z možnosti získať plnohodnotné vzdelanie.

Cieľom môjho prieskumu bolo overiť, či je zastúpenie rómskych detí v predškolských zariadeniach veľmi nízke a naopak, či je veľmi vysoké v triedach a školách pre deti alebo žiakov so špeciálnymi výchovnými potrebami. Zamerala som sa na zisťovanie pomeru rómskych a nerómskych detí v prvých ročníkoch tried a škôl pre deti alebo pre žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami v školskom roku 2012/2013, ďalej na reálne možnosti preradenia detí/žiakov do tried a škôl určených pre deti alebo pre žiakov bez špeciálnych výchovno-vzdelávacích potrieb, na zistenia, či skutočne v slovenskom školstve pretrvávajú formy rasovej diskriminácie, a teda, či dochádza alebo nedochádza k porušovaniu **čl. 12 ods. 2 v spojení s čl. 42 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky (ďalej len „ústava“)**, ale aj viacerých medzinárodných zmlúv, ktorými je Slovenská republika viazaná, napr. **aj čl. 2 prvá veta Dodatkového protokolu č. 1**

k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, podľa ktorého sa nikomu nesmie odoprieť právo na vzdelanie. Predmetom prieskumu bolo aj zisťovanie, či školy poskytujú možnosť, a či majú vytvorené podmienky, na vzdelávanie detí aj v jazyku, ktorému rozumejú, teda v ich materinskom jazyku, pretože podľa **čl. 34 ods. 2 ústavy** sa občanom patriacim k národnostným menšinám alebo k etnickým skupinám, za podmienok ustanovených zákonom zaručuje, okrem práva na osvojenie štátneho jazyka, aj právo na vzdelanie v ich jazyku. Podporne sa k uvedenej problematike zisťovalo používanie rómskeho jazyka v školách, využívanie asistentov pedagógov, ovládanie rómskeho jazyka pedagógmi/asistentmi a existencia a prístupnosť predškolského vzdelávania (nulté ročníky, škôlka).

Prístup k vzdelávaniu

Súčasťou práva na vzdelanie je právo na prístup k vzdelávaniu.

V školskom roku 2012/2013 v 21 preskúmaných školách nastúpilo do 1. ročníka 614 žiakov, z nich bolo 486 rómskeho pôvodu. Zo 486 žiakov rómskeho pôvodu absolvovalo predškolskú prípravu v materskej škôlke 73 detí. Zastúpenie žiakov rómskeho pôvodu je veľmi vysoké v nultých ročníkoch a v prípravných ročníkoch základných škôl. Z celkového počtu 486 žiakov rómskeho pôvodu absolvovalo nultý ročník alebo prípravný ročník 319 žiakov.

V 17 základných školách zriadili 30 špeciálnych tried a v nich bolo zaradených, po diagnostickom vyšetrení na zistenie špeciálnych výchovno-vzdelávacích potrieb a so súhlasom rodiča, 230 žiakov a z nich 204 rómskeho pôvodu. **V Šarišských Michaľanoch riaditeľ odporúchal na diagnostiku len žiakov prvého ročníka rómskeho pôvodu (38 žiakov z 50).**

Žiakovi, ktorý je vzdelávaný v špeciálnej základnej škole alebo v špeciálnej triede, náš školský systém prakticky neumožňuje získať napríklad úplné stredné odborné vzdelanie alebo úplné stredné všeobecné vzdelanie (výučný list, vysvedčenie o maturitnej skúške), čo je nevyhnutnou podmienkou, ktorú musí splniť, aby mohol pokračovať v ďalšom vyššom vzdelávaní.

Slovenský právny poriadok neupravuje frekvenciu rediagnostických vyšetrení detí a žiakov. Ministerstvo školstva, vedy a výskumu Slovenskej republiky (ďalej len „Ministerstvo školstva“) vo svojich pedagogicko-organizačných pokynoch na školský rok 2010/2011 upozornilo, že v zmysle **Dohovoru o právach dieťaťa** sú školy a školské zariadenia povinné priebežne monitorovať správanie sa detí a jeho **zmeny**. Rediagnostika sa, podľa našich zistení, vykonáva na školách v rôznych časových intervaloch - podľa potreby, alebo napr. v pravidelných ročných, v dvojročných a trojročných intervaloch.

Na žiadnej z 21 škôl sme nezistili, že došlo k preklasifikovaniu žiaka a k jeho následnému preradeniu do triedy pre deti bez špeciálnych výchovno-vzdelávacích potrieb, aj keď riaditelia uvádzali, že v minulosti sa takéto prípady sporadicky vyskytli.

Záver

Zaradenie žiaka do kategórie žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami (aj z dôvodu sociálneho pôvodu - sociálne znevýhodnené prostredie) predstavuje vo výchovno-vzdelávacom systéme Slovenskej republiky viac - menej jeho trvalé spojenie s výlučným vzdelávaním v špeciálnej triede/škole. **Systém žiakom, ktorí sú vzdelávaní v špeciálnej triede/škole dáva minimálnu možnosť pokračovať vo vzdelávaní na vyšších vzdelávacích stupňoch.**

Veľká časť žiakov, ktorí pochádzajú zo sociálne znevýhodneného prostredia **je takto pre svoj sociálny pôvod, vylúčená z možnosti pokračovať vo svojom vzdelávaní na vyšších vzdelávacích stupňoch. Počet takto vylúčených detí, ktoré majú okrem toho, že pochádzajú zo sociálne znevýhodneného prostredia, aj rómsky pôvod, je mnohonásobne vyšší, než počet nerómskych detí.**

Táto skutočnosť má neskôr zásadný vplyv aj na možnosť Rómov uplatniť sa na trhu práce a vymaniť sa z chudoby.

Ako som už uviedla, výsledky prieskumu v zásade potvrdili tie skutočnosti, ktoré už boli publikované, a to najmä v publikáciách, ktoré sú uvedené v prílohe Správy verejnej ochrankyne práv o uplatňovaní práva na vzdelanie detí/žiakov príslušníkov rómskej národnostnej menšiny so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami.

Prístup k vzdelávaniu v materinskom jazyku

Podľa čl. 34 ods. 2 ústavy občanom patriacim k národnostným menšinám alebo etnickým skupinám sa, za podmienok ustanovených zákonom, zaručuje, okrem práva na osvojenie štátneho jazyka, aj právo na vzdelanie v ich jazyku.

V zmysle § 4 písm. b) školského zákona je cieľom výchovy a vzdelávania umožniť dieťaťu alebo žiakovi získať kompetencie, a to najmä v oblasti komunikačných schopností, ústnych spôsobilostí a písomných spôsobilostí, využívania informačno-komunikačných technológií, komunikácie v štátnom jazyku a v materinskom jazyku.

Podľa § 12 ods. 2 školského zákona je vyučovacím jazykom v školách, a výchovným jazykom v školských zariadeniach, štátny jazyk, ak tento zákon neustanovuje inak. V ods. 3 tohto ustanovenia sa konštatuje, že deťom a žiakom občanov patriacich k národnostným menšinám a etnickým skupinám sa zabezpečuje, okrem práva na osvojenie si štátneho jazyka, aj právo na výchovu a vzdelanie v ich jazyku, za podmienok ustanovených spomenutým zákonom.

Podľa vyjadrenia riaditeľov základných škôl aj so 100 % účasťou rómskych žiakov, poskytujú im vzdelávanie iba v štátnom jazyku.

Prieskumom sme zistili, že z preskúmaných 21 škôl rómsky jazyk podporne používajú iba v dvoch školách, z nich **jedna škola využíva vlastnú dvojjazyčnú učebnicu** a druhá škola zaviedla **v prvom ročníku povinný predmet „konverzácia v rómskom jazyku“.**

Zo skúmaných 21 škôl iba v 9 pracuje celkovo 21 učiteľov, ktorí čiastočne ovládajú rómsky jazyk (základy rómskeho jazyka).

Záver

Rómskym deťom nie je umožnené vzdelávanie v ich materinskom jazyku, ani podporne, popri vzdelávaní v štátnom jazyku. Pre ich vzdelávanie v materinskom jazyku nie sú vytvorené podmienky a školy na to vôbec nie sú pripravené, ani pripravované. Medzi školou a deťmi je rečová bariéra, ktorá musí mať nevyhnutne vplyv na výsledky detí vo vzdelávaní a možno zohráva určitú úlohu aj pri zisťovaní ich výchovno-vzdelávacích potrieb. Takýto postup, najmä v úvode školskej dochádzky, alebo v období prípravy na školskú dochádzku, pre dieťa nevytvára podmienky na rozvoj jeho schopností, pretože z hľadiska dieťaťa komunikácia s ním neprebíha zrozumiteľným spôsobom až do obdobia, kedy porozumie štátnemu jazyku.

Segregácia v školskom systéme

Naše pozorovanie prinieslo aj **podozrenie z umelo vytváraných školských obvodov tak, aby zahrňovali najmä rómske deti.** Ako príklad možno uviesť školský obvod ZŠ Matice Slovenskej Prešov. Ide o bežnú základnú školu, ktorej školský obvod je určený tak, že do nej chodí väčšina rómskych detí (Tehelňa) napriek tomu, že v blízkosti Tehelne sa nachádza aj iná základná škola.

Stretli sme sa s vytváraním oddelených tried pre žiakov, ktorí nepochádzajú zo sociálne znevýhodneného prostredia a žiakov, ktorí z takéhoto prostredia pochádzajú, napríklad v ZŠ a MŠ, Školská 16, Markušovce.

Ministerstvo školstva pritom v ostatnom období realizovalo viacero aktivít zameraných na desegregáciu (viď Pedagogicko-organizačné pokyny na rok 2012/2013).

Záver

Nemožno vylúčiť, že v niektorých školách a lokalitách dochádza k nerovnakému zaobchádzaniu s deťmi na základe ich pôvodu, nielen pokiaľ ide o možnosti ich prístupu k vzdelávaniu, ale aj o spôsob a podmienky v akých sú vzdelávané.

2. Právo na nedotknuteľnosť obydlia

Problém nelegálne zriadených rómskych osád a problematika bývania občanov (najmä rómskej národnosti) sa týka viacerých miest a obcí Slovenskej republiky. Na základe podnetu **som preskúmavala postup dvoch samospráv** pri vysťahovaní rómskych obydľí a konštatovala som, že jedna z nich neporušila svojím postupom základné práva osôb a druhá áno. Okrem toho som, na základe podnetu, preskúmavala postup polície pri vykonávaní policajnej akcie a konštatovala som, že polícia svojím postupom porušila právo na nedotknuteľnosť obydlia fyzických osôb. V týchto prípadoch bolo z pohľadu verejného ochrancu práv závažným spôsobom zasiahnuté do základného práva väčšieho počtu ľudí, toto porušenie by sa v súčasnosti dalo iba ťažko napraviť. O neoprávnenom postupe týchto orgánov považujem za dôležité informovať preto, aby sa naše orgány v budúcnosti takýchto neoprávnených zásahov do základného práva na nedotknuteľnosť obydlia fyzických osôb už nedopúšťali.

Rómska osada Nižné Kapustníky

Podľa informácií, ktoré sme dostali, osada vznikla približne pred desiatimi rokmi. Skladala sa z provizórne postavených obydľí (chatrčí), jej obyvatelia sa presúvali po Košiciach a neboli v nej trvalo usídlení. V roku 2009, v priebehu dvoch týždňov, v nej zhoreli 4 deti a 1 obhrýzli potkany. Mesto Košice osadu zlikvidovalo a jeho postup som na základe podnetu preskúmala.

Mesto Košice vo svojom písomnom stanovisku uviedlo, že k vysťahovaniu obyvateľov rómskej osady v Nižných Kapustníkoch a k odstráneniu ich obydľí pristúpilo po vyhodnotení všetkých rizík vyplývajúcich zo stanovísk Regionálneho úradu verejného zdravotníctva so sídlom v Košiciach, Okresného riaditeľstva Hasičského a záchranného zboru v Košiciach a Oblastného riaditeľstva Železníc Slovenskej republiky v Košiciach.

9. októbra 2012 Okresné riaditeľstvo Hasičského a záchranného zboru v Košiciach vo svojom stanovisku uviedlo, že v lokalitách Nižné Kapustníky, Mašličkovo a Sad mládeže sú nelegálne obydľia zhotovené z prevažne ľahko horľavých materiálov a môže dôjsť k požiaru a k jeho rýchlemu rozšíreniu na celé okolie a k ohrozeniu zdravia a života osôb. Regionálny úrad verejného zdravotníctva so sídlom v Košiciach na základe miestnych obhliadok osád v lokalitách pod Metrom, v Mašličkove a v Nižných Kapustníkoch vo svojom stanovisku uviedol, že okolie nelegálnych príbytkov je značne znečistené komunálnym odpadom, ktorý predstavuje riziko priameho a nepriameho ohrozenia zdravia (úrazy, hladavce, hmyz, infekcie). Zároveň **uviedol aj to, že prostredie osád nie je zlučiteľné so zdravým vývojom detí predškolského i školského veku.** Lokality sú bez elektrickej energie, bez osvetlenia a bez základných podmienok na nakladanie s komunálnym odpadom. Oblastné riaditeľstvo Železníc Slovenskej republiky v Košiciach v liste z 23. októbra 2012 oznámilo mestu Košice, že v lokalite Nižné Kapustníky sa zdržiavajú neoprávnené osoby a ich pobyt v tejto lokalite ohrozuje bezpečnosť prevádzky dráhy. Osoby sa pohybujú po dráhe a cez dráhu sú vytvorené „čierne“ prechody. Tým je ohrozená aj bezpečnosť uvedených osôb.

26. októbra 2012 obyvatel'ov osady v Nižných Kapustníkoch (úradné zistenia hovoria o približne 156 osobách, z nich 63 detí) **vyzvali terénni sociálni pracovníci mesta v sprievode mestskej polície , aby opustili priestor osady, pretože je podľa vyjadrenia hasičov, hygienikov a životného prostredia nezlučiteľný so životom. Podľa predloženého písomného stanoviska, výzvu na opustenie priestoru za prítomnosti terénnych sociálnych pracovníkov mesta a úradu práce sociálnych vecí a rodiny, prečítali prítomným obyvateľom mestskí policajti. Obyvatelia osady na opustenie priestoru dostali lehotu štyri dni. Právny titul tohto svojho úradného konania mesto ani na opakovanú žiadosť verejnému ochrancovi práv nepredložilo.** Prieskumom sme zistili, že mesto tento svoj úradný úkon (jeho formu, spôsob, obsah výzvy, úradný účel konania, právny titul a doručenie adresátom) nijako nezadokumentovalo.

Dňa 30. októbra 2012 zamestnanci zisťovali aký je stav na mieste a zistili, že v osade sa z pôvodných asi 156 obyvateľov zdržiavali už iba 3 rodiny a 4 bezdomovci. **Prítomní zamestnanci úradu práce sociálnych vecí a rodiny a mesta Košice uviedli, že 2 rodiny z nich uviedli, že majú kam ísť. Jedna rodina uviedla, že nemá kam ísť.**

Rodine, ktorá nemala kam ísť a aj jednej zdravotne ťažko postihnutej osobe, zabezpečili odvoz a ubytovanie v útulku v Bernátovciach. Okrem toho ďalšej z rodín, ktoré z osady po výzve neodišli, zabezpečili odvoz do obce Rakúsy. Osada bola potom zlikvidovaná. Žiadna dokumentácia nebola vyhotovená.

Verejnému ochrancovi práv mesto dodatočne uviedlo, že postupovalo v súlade s uznesením Mestského zastupiteľstva mesta Košice č. 237, prijatým dňa 21.februára 2012, ktoré upravuje postup mesta pri odstraňovaní odpadu, najmä pri hrozbe zdravotno-epidemiologickej situácie.

Po správnosti, podľa uznesenia, malo mesto na vlastné náklady odstrániť odpad, a ak zistí pôvodcu odpadu, pred príslušným obvodným úradom životného prostredia malo iniciovať začatie priestupkového konania. Priestupkové konanie sa nezačalo ani v jednom prípade, hoci bolo zrejmé, že odpad vyprodukovali obyvatelia osady. Podľa uznesenia, ak sa pôvodca odpadu nezistí, mesto odstráni odpad na vlastné náklady. **Mesto takto nepostupovalo.** Treba uviesť, že zákon definuje pojem odpad a že **za odpad nemožno považovať provizórne zhotovené obydlie.**

V stručnosti pripomínam, že podľa čl. 12 ods. 1 ústavného zákona č. 23/1991 Zb., ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd „**Obydlie je nedotknuteľné.**“. V čl. 21 ods. 1 ústavy je uvedené to isté.

Podľa štrasburskej judikatúry je obydľím aj obydlie, ktoré si jednotlivец vytvoril v rozpore s vnútroštátnym právom, aj obydlie obývatel'né len počas určitého obdobia v roku.

Čl. 8 Dohovoru o ochrane ľudských práv a slobôd (ďalej len „Dohovor“) znie:

"1. **Každý** má právo na rešpektovanie svojho súkromného a rodinného života, obdĺia a korešpondencie.“

"2. **Štátny orgán nemôže do výkonu tohto práva zasahovať okrem** prípadov, keď je to v súlade so zákonom a nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti, verejnej bezpečnosti, hospodárskeho blahobytu krajiny, predchádzania nepokojom a zločinnosti, ochrany zdravia alebo morálky alebo ochrany práv a slobôd iných."

Pod neoprávneným zasahovaním treba rozumieť také zasahovanie, ktoré nemá základ v **zákonnej** úprave, nesleduje legitímny cieľ, nedbá na podstatu a zmysel obmedzovaného základného práva a slobody, alebo nie je nevyhnutným a primeraným opatrením na dosiahnutie cieľa.

Celý postup mesta a aj jeho argumentácia, že v tomto prípade išlo o „nakladanie s odpadom“ vyznieva pre mňa až cynicky. Najviac cynický, z pohľadu verejného ochrancu práv, bol v tomto prípade prístup mesta Košice **k situácii, v ktorej sa nachádzali maloleté deti v osade** (o ktorej mesto vedelo zo správ od iných inštitúcií).

Aj keď viem, že **právo na rešpektovanie obydlia nezahŕňa právo na poskytnutie bývania**, som presvedčená o tom, že orgány demokratického a právneho štátu majú vo svojom konaní prihliadať na osobitosti každého prípadu a vo všetkých súvislostiach. **Podľa ustanovenia čl. 27 ods. 3 Dohovoru o právach dieťaťa**, štáty, ktoré sú jeho zmluvnou stranou, musia v rámci svojich možností prijať potrebné opatrenia pre poskytovanie pomoci rodičom a iným osobám, ktoré sa starajú o deti a v prípade potreby im poskytujú materiálnu pomoc a podporné programy, najmä v oblasti zabezpečenia potravín, šatstva a **bývania**. Mesto svojím postupom zasiahlo do práva na nedotknuteľnosť obydlia väčšiemu počtu osôb, ktoré sú už dnes neidentifikovateľné.

Moldava nad Bodvou, ul. Budulovská (nazývaná rómska osada)

Na základe podnetu som preskúmala policajnú akciu, ktorá bola vykonaná 19. 6. 2013 v Moldave nad Bodvou, ul. Budulovská (nazývaná rómska osada). **V tejto mimoriadnej správe uvádzam z výsledkov preskúmania podnetu iba ten záver, ktorý sa týka postupu polície vo vzťahu k základnému právu na nedotknuteľnosť obydlia.**

Podľa údajov polície bola jej policajná akcia **plánovaná a zameraná na pátranie po hľadaných osobách**. Niektoré hľadané osoby sa podľa polície mali zdržiavať v osade. Podľa údajov od zodpovedných predstaviteľov polície policajti nemali zadovážený Príkaz na vstup do obydlia, na domovú prehliadku. Na našu otázku, prečo nemali policajti, ktorí mali v pátracej akcii pátrať po hľadaných osobách, Príkaz na vstup do obydlia, na domovú prehliadku, povedal zodpovedný predstaviteľ polície, že vybavenie príkazu je zložité, pretože v osade je ťažké označiť mená vlastníkov. Z toho, čo k akcii policajti uvádzali to vychádza tak, že pri príprave pátracej akcie po hľadaných osobách sa **s p o l i e h a l i** na to, že **hľadaná osoba (osoby) na výzvu policajta vyjde dobrovoľne z obydlia, v ktorom sa skrýva.**

Na plánovanej pátracej akcii sa zúčastnilo 63 policajtov poriadkovej, dopravnej a kriminálnej polície, ktorí sa dopravili na miesto akcie na 23 autách, akcia trvala tridsať minút, policajti na oddelenie predviedli 15 osôb z osady, po ktorých nebolo vyhlásené pátranie a ani jednu osobu, po ktorej bolo pátranie vyhlásené nevypátrali. Po skončení pátracej akcie ju policajti hodnotili ako úspešnú, ktorá splnila svoj účel. Policajná inšpekcia ju hodnotí ako akciu, ktorá bola vykonaná v súlade so zákonom.

Podľa mojich zistení, v čase vykonania pátracej akcie bolo v rámci celého okresu hľadaných 8 osôb, z nich mala vzťah k tejto lokalite jedna osoba. Pátranie po všetkých hľadaných osobách nebolo vyhlásené v krátkom čase pred pátracou akciou, ale v časovom rozpätí od roku 2010 do tohto roku. Bolo známe dlhšiu dobu, a to má podľa práva, vplyv na hodnotenie nevyhnutnosti a naliehavosti zásahu a na výber prostriedkov, ktoré sa majú použiť. Policajti neposkytli doklady o tom, z čoho vychádzal ich predpoklad, ktorý mali pred akciou a pri jej plánovaní, že hľadané osoby alebo niektoré z nich, sa v období plánovaného vykonania pátracej akcie mali zdržiavať v osade, čo bol nimi deklarovaný hlavný dôvod na vykonanie takejto mimoriadnej pátracej akcie po hľadaných osobách. Iste bola aj nákladná.

Policajti uviedli, že pri vykonávaní policajnej akcie nevstupovali do obydľí obyvateľov osady, pretože jej obyvatelia neboli v obydliach, boli vonku a boli voči nim takí agresívni, že museli použiť donucovacie prostriedky a museli použiť aj kukly. Okrem toho uviedli aj to, že zisťovali totožnosť obyvateľov a v niekoľkých prípadoch sa im to nepodarilo, preto osoby, ktoré svoju totožnosť nepreukázali, a aj tie, ktoré neuposlúchli ich pokyny, predviedli na policajné oddelenie.

Rómovia naopak tvrdili, že policajti vošli alebo vtrhli do ich obydľí bez ich súhlasu, prikázali mužom, aby išli von a tam ich potom bili. Nezisťovali totožnosť, nikoho nepoučovali o právach, nepovedali prečo prišli. Policajt z Moldavy ukazoval ostatným policajtom, ktorého chlapa majú policajti zobrať. Obyvatelia osady si myslia, že vyberal tých, ktorí boli podľa neho nejako zapletení do konfliktu s policajtmí, ku ktorému došlo tri dni pred touto policajnou akciou.

Akcia trvala pol hodinu. V osade v tom čase bolo okolo 700 osôb, z nich 15 bolo predvedených na políciu. Ani jedna z hľadaných osôb nebola vypátraná.

Záver

Postup na preukazovanie totožnosti je predpísaný zákonom, ak by podľa neho polícia bola postupovala, nemohla by počas tridsať minút trvajúcej pátracej akcie stihnúť overiť totožnosť v počte približne 250 až 300 ľudí. Z logiky vecí vyplýva, že policajti postupovali inak. Je nelogické a prieči sa to účelu, na ktorý je policajná pátracia akcia určená, aby policajti vykonávali pátraciu akciu po osobách a veciach pred obydliami a nie v nich (iba, ak by nešlo o pátraciu akciu).

Policajti potrebovali po hľadaných (ukrytých) osobách pátrať aj vo vnútri obydľí, a ak to robili, tak potom do nich vstupovali bez súhlasu osoby bývajúcej v obydľí, a pretože nedisponovali ani Príkazom na vstup do obydli, ani na domovú prehliadku, tak svojím konaním nedovoleným spôsobom zasiahli do základného práva osoby na nedotknuteľnosť

obydlia.

Skutočnosť, že plánovanú pátraciu akciu po hľadaných osobách polícia naplánovala bez toho, aby disponovala Príkazmi na vstup do obydlia a na domovú prehliadku, lebo ich zadováženie je pre nich obtiažne, je takým vážnym nedostatkom, na ktorý musí verejný ochranca práv upozorniť.

Zistený postup, ktorý si policajti pri plánovaní policajnej pátracej akcie vybrali totiž znamená, že aj keď policajti už pri jej príprave vedeli, že nebudú mať potrebné Príkazy na vstup do obydlia a na domovú prehliadku, a teda pri pátraní budú musieť zasiahnuť do základných práv osôb, aj tak dali na vykonanie takejto akcie pokyn. A práve to vzbudzuje obavu. Polícia nemôže ignorovať základné práva osôb, keď sa jej to z nejakých dôvodov hodí. Takéto zistenie je vážny signál na prehodnotenie kontrolného mechanizmu vo vzťahu k jej činnosti.

Možno ešte väčšie obavy poslancov národnej rady by mal vzbudiť fakt, že policajná inšpekcia tento postup odobrila.

3. Odporúčania

• K PRÁVU NA VZDELANIE

Nech už však je príčinou súčasného stavu čokoľvek, pokladám situáciu za kritickú a predkladám Národnej rade Slovenskej republiky nasledujúce odporúčania.

Ak trvá väčšinová vôľa ponechať školský systém bez zavedenia väčšej miery inkluzivity pre deti a žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, považujem za potrebné aby Národná rada Slovenskej republiky legislatívne upravila zákaz priestorového, organizačného, fyzického a symbolického vylúčenia alebo oddelenia rómskych žiakov v dôsledku ich etnickej príslušnosti (často v kombinácii so sociálnym znevýhodnením) od ostatných žiakov.

Rovnako odporúčam, aby Národná rada Slovenskej republiky vytvorila podmienky pre

- prístup ku všetkým stupňom vzdelania aj pre žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, ktorí sú vzdelávaní v špeciálnych školách a špeciálnych triedach,
- zabezpečenie bezplatnej predškolskej prípravy v štátnom jazyku, a ak to vyžaduje ich najlepší záujem aj v ich materinskom jazyku, v dostatočnom počte zariadení a s dostatočným počtom kvalifikovaných odborníkov, pre všetky deti rómskej národnostnej menšiny, ktoré pochádzajú zo sociálne znevýhodneného prostredia,
- vzdelávanie všetkých žiakov rómskej národnostnej menšiny, ktorí pochádzajú zo sociálne znevýhodneného prostredia, počas prvého stupňa ich školskej dochádzky, kvalifikovanými odborníkmi v štátnom jazyku, a ak to vyžaduje ich najlepší záujem aj v ich materinskom jazyku,
- bezplatné užívanie všetkých potrebných učebných potrieb a pomôcok, v starostlivosti školského zariadenia, počas vyučovania a prípravy na vyučovanie, pre všetkých žiakov rómskej národnostnej menšiny, ktorí pochádzajú zo sociálne znevýhodneného prostredia,
- dostatočný počet pedagogických asistentov k dispozícii učiteľom vo všetkých školách a triedach, v ktorých sa vzdelávajú žiaci so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami.

• K NEDOTKNUTEĽNOSTI OBYDLIA

Vzhľadom na povinnosť štátu poskytnúť všetkým procesné záruky ich práv navrhujem, aby zákon ustanovil **do vecnej pôsobnosti všeobecných súdov osobitné konanie a rozhodovanie o návrhu obce na odstránenie, likvidáciu nelegálne zriadených obydlií/osád** na území obce. Aktívnu legitimáciu na podanie tohto návrhu/žaloby, by mala iba obec, na území ktorej nelegálne zriadené obydliá/osada existujú v čase podania návrhu/žaloby súdu a podmienkou, bez splnenia ktorej by súd nemohol o takomto návrhu/žalobe konať by bolo, že spolu s návrhom/žalobou musia byť súdu navrhovateľom/žalobcom predložené právne

relevantné dokumenty o tom, ako už bolo vyriešené ubytovanie, prístrešie, bývanie osôb, ktoré v nelegálnych obydliach bývajú pre prípad budúceho odstránenia ich obydlií.

• K POLÍCII

Odporúčam zákonom ustanoviť orgán **nezávislej** vonkajšej kontroly policajnej činnosti v tých oblastiach, ktoré nepreskúmava prokuratúra.

Súčasný systém zabezpečovaný policajnou inšpekciou je v skutočnosti iba formou vnútornej kontroly, pri absencii vonkajšej. Vzbudzuje to nedôveru k polícii, ale zároveň to vytvára priestor, aby sa pomerne ľahko dali ukryť prípady policajnej svojvôle aj vtedy, ak polícia takouto činnosťou zasiahne do základných práv a slobôd osôb. Svojvôľu nemožno nikdy úplne vylúčiť, ale je úlohou štátu, aby priestor na ňu zmenšoval.

4. Záver

Verejný ochranca práv má napomáhať **zlepšovaniu fungovania orgánov štátu**, aby vo svojej činnosti vždy zohľadňovali základné práva a slobody a volili a používali také postupy, ktorými tieto práva a slobody ochraňujú, a najmä aj dodržiavajú a ich dodržiavanie garantujú. Verejný ochranca práv musí byť na ochranu ľudských práv zo všetkých orgánov najväčšmi citlivý, pretože to je náplňou jeho činnosti. Ako jediný ústavný orgán zo všetkých našich ústavných orgánov, má verejný ochranca práv vplývať mäkkými prostriedkami na potrebu dodržiavania základných ľudských práv, ktoré sú, majú byť a musia byť, chrbtovou kosťou demokratického a právneho štátu.

Preto predkladám, z môjho pohľadu verejného ochrancu práv, závažné zistenia o porušovaní základných práv a slobôd, naznačujúce tendencie v spoločnosti, ktoré by sme nemali podceňiť.

Moja mimoriadna správa odкрýva iba kúsok z problému, ktorým je kvalita vzťahov medzi majoritným obyvateľstvom a Rómami. Na oboch stranách sa zvyšujú obavy. Práve preto považujem za dôležité uviesť aj príklad, ktorým postupovala samospráva pri vysťahovaní bytov, ktorý bol podľa môjho preskúmania právne, aj ľudsky korektný.

Mesto Prešov je vlastníkom bytových domov Pod Hrádkom č. 41, 43 a 45. Vzhľadom na zlý technický stav týchto bytových domov, aj vzhľadom na plánovanú výstavbu mestského cintorína, sa mesto rozhodlo pre postupnú asanáciu týchto bytových domov. Začalo s asanáciou toho domu, ktorý bol v najhoršom technickom stave, a to s domom č. 41. V dome bolo 12 bytov, z toho 4 nájomcovia mali platné nájomné zmluvy na dobu neurčitú a 8 bytov bolo obývaných bez právneho titulu. V dome bývali **najmä rómske rodiny**.

Mesto riešilo situáciu s obyvateľmi bytov individuálne a na princípe dobrovoľnosti a dohody s nimi. Výsledkom bolo, že 4 rodiny boli presťahované do iného bytového domu v tejto lokalite a 6 rodín bolo presťahovaných do inej lokality. Mesto riešilo bytovú situáciu všetkých osôb, aj tých, ktoré pôvodne bývali v dome bez právneho titulu. Budúcim nájomcom bola umožnená obhliadka ponúkaných bytov, ktorá predchádzala podpísaniu nájomnej zmluvy. Mesto predložilo verejnému ochrancovi práv 10 nájomných zmlúv uzatvorených na dobu určitú, v týchto zmluvách sú dohodnuté rôzne dĺžky doby nájmu. Ďalší postup mesta pri uvoľňovaní domov určených na asanáciu sa bude uskutočňovať podľa svojich bytových možností.